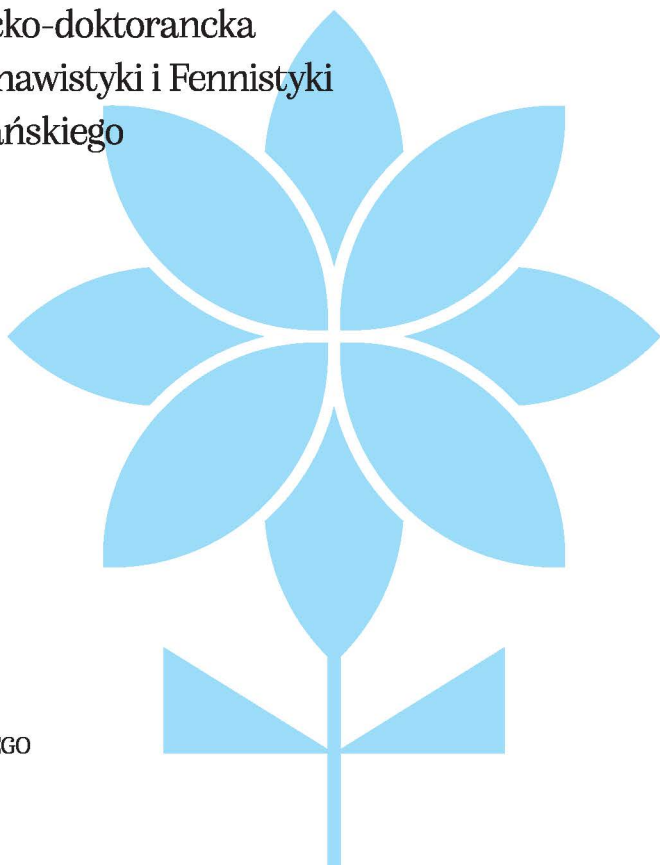


Tygiel skandynawi- styczny

Antologia studencko-doktorancka
Instytutu Skandynawistyki i Fennistyki
Uniwersytetu Gdańskiego



WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO

Tygiel
skandynawi-
styczny

Tygiel skandynawi- styczny

Antologia studencko-doktorancka
Instytutu Skandynawistyki i Fennistyki
Uniwersytetu Gdańskiego

pod redakcją
Dominiki Bartnik-Świątek
Anny Klimont

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Gdańskiego
GDAŃSK 2021

Recenzent
dr hab. Bolesław Mrozewicz, prof. UAM

Redaktor Wydawnictwa
Katarzyna Jopek

Projekt okładki i stron tytułowych
Studio Spectro

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego,
Instytutu Skandynawistyki i Fennistyki Uniwersytetu Gdańskiego,
a także Prorektora ds. Studentkich i Kształcenia Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-246-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp	7
<i>Paulina Przywuska</i> Kroppslighetens fremmedhet: det språklige bildet av kroppen i Joanna Rzadkowskas diktsamling <i>Luftmensch</i>	9
<i>Anna Prorok</i> Opowieść zmienia się w obraz. Baśń <i>Król Valemon zaklęty w białego niedźwiedzia</i> i ilustracje do niej	23
<i>Aleksandra Kalinowska</i> Matnytelse hos Petter Dass. Nordens tidløse kulinariske kunst i <i>Nordlands Trompet</i>	37
<i>Aleksandra Sieczka</i> Pół francuska, pół walijska. Wpływ dzieła <i>Perceval z Walii</i> i opowieści <i>Peredur, syn Efracwga</i> na <i>Sagę Parcevala</i>	53
<i>Anna Klimont</i> En stark flicka. Visuell representation av könstillhörighet i <i>Känner du Pippi Långstrump?</i>	69
<i>Barbara Kuczmarska-Urbaniak</i> Czy w Szwecji wszyscy są równi? O różnicach społecznych i materialnych w szwedzkiej książce obrazkowej dla dzieci	91
<i>Joanna Aleksandra Kurkowska</i> Framställningen av den svenska kvinnan i damtidningar – <i>Husmodern</i> 1936–1952	103

<i>Dominika Bartnik-Świątek</i> Mette Frederiksen i Mateusz Morawiecki na Instagramie – analiza wizualna	113
<i>Aleksandra Adamowicz</i> <i>Fremvandrerne som en flersanger serie</i> og en parabel om migrasjonskrisen	133
<i>Wiktor Małolepszy</i> Szwedzkie tradycje ludowe w filmie <i>Midsommar</i> . <i>W biały dzień</i> Ariego Astera – analiza z wykorzystaniem teorii reprezentacji Stuarta Halla	145

Wstęp

Oddajemy w Państwa ręce antologię, na którą składają się artykuły napisane przez studentów i doktorantów Instytutu Skandynawistyki i Fennistyki Uniwersytetu Gdańskiego. Nie bez przyczyny mamy do czynienia w tytule z „tygłem”, zestawienie artykułów to bowiem przede wszystkim mieszanka zagadnień, jakie poruszają młodzi badacze – znajdą tu Państwo teksty tak o literaturze i mediach, jak i serialu czy filmie. To też różnorodność językowa, ponieważ teksty zostały napisane po polsku, szwedzku i norwesku.

Antologię rozpoczynają artykuły o literaturze skandynawskiej. Paulina Przywuska przygląda się językowemu obrazowi ciała w poezji Joanny Rząd-kowskiej. Anna Prorok dokonuje analizy strukturalistycznej w celu zbadania relacji pomiędzy tekstem baśni *Król Valemon zaklęty w białego niedźwiedzia* a ilustracjami do niej wykonanymi przez norweskiego rysownika, ilustratora i malarza Theodora Kittelsena. Aleksandra Kalinowska bada kulinarny wymiar *Nordlands Trompet* Pettera Dassa i sposób konstruowania metafor w tekście. Aleksandra Sieczka zajmuje się wpływem dzieła *Percewal z Walii* i opowieści *Peredur, syn Efracga* na *Sagę Parcevala*. Tekst Anny Klimont dotyczy wizualnego przedstawienia postaci w książce *Czy znasz Pippi Poń-czoszankę?* autorstwa Astrid Lindgren w kontekście płci kulturowej. Barbara Kuczmarska-Urbaniak porusza w swoim tekście sposób ukazania trudnych tematów społecznych w literaturze dziecięcej.

Dwa teksty dotyczą mediów. Joanna Kurkowska w swoim artykule bada obraz kobiet w szwedzkim czasopiśmie „Husmodern” w latach 1936–1952, a Dominika Bartnik-Świątek porównuje wizerunek premiera Mateusza Morawieckiego oraz premier Mette Frederiksen na Instagramie.

Tom zamykają artykuły na temat serialu i filmu. Aleksandra Adamowicz ukazuje krytykę społeczną dotyczącą obecnego kryzysu migracyjnego w Norwegii w serialu *Beforeigners*, a Wiktor Małolepszy porusza temat szwedzkich zwyczajów ludowych w filmie *Midsommar*.

Na koniec chcielibyśmy podziękować opiekunom naukowym autorów: dr hab. Mai Chacińskiej, prof. UG, dr hab. Hannie Dymel-Trzebiatowskiej, prof. UG, dr Helenie Garczyńskiej oraz dr hab. Marii Sibińskiej, prof. UG, za uważną lekturę i wskazówki. Pani Profesor Marii Sibińskiej dziękujemy dodatkowo za życzliwe porady dla redaktorek tomu, które stawiają tu swoje pierwsze redakcyjne kroki.

Mamy nadzieję, że niniejszy tom prezentujący wyniki badań młodych skandynawistów, w tym debiutantów na niwie nauki, nie będzie ostatnim. Tymczasem serdecznie zapraszamy do lektury *Tygła*.

Dominika Bartnik-Świątek
Anna Klimont

Paulina Przywuska

Kroppslighetens fremmedhet: det språklige bildet
av kroppen i Joanna Rzadkowskas diktsamling
Luftmensch

The foreignness of bodiness: The linguistic picture of the body
in Joanna Rzadkowska's poetry collection *Luftmensch*

The purpose of this paper is to analyse works of the Norwegian poet Joanna Rzadkowska in relation to the linguistic picture of the body. In her poetry collection *Luftmensch* the body is metaphorised to express, among others, the feeling of foreignness. Using metaphors, Rzadkowska describes the connection between one's relationship to the body and one's identity. The poet builds a picture of a person with an unclear identity, who struggles with establishing relations with others due to the consciousness of differences between themselves and other people. Methodological foundations of the analysis are based on linguistics, and include a definition of metaphor suggested by George Lakoff and Jerzy Ziomek. The concept of foreignness as understood by Julia Kristeva is also employed.

Keywords: Norwegian poetry, human body, foreignness, identity, Julia Kristeva

Nøkkelord: norsk poesi, menneskelig kropp, fremmedhet, identitet, Julia Kristeva

Innledning

Kroppen påvirker måten som hvert menneske oppfattes på av de andre. Vårt utseende er en betydelig del av denne oppfatningen. Lingvisten George Lakoff (Lakoff, Johnson 1988) påpeker dessuten at kroppens sentrale posisjon i livet til ethvert menneske blir gjenspeilet i konstruerte metaforer. Det finnes også ulike forventninger knyttet til kropp og kjønnsroller. Ifølge de tradisjonelle

rollene skal kvinner føde barn og være omsorgsfulle mødre, mens menn skal ha sterke kroppar som gjør det mulig for dem å sørge for familien. Kjønsrollene blir omdiskutert og endrer seg, men kroppspress er et begrep som er levende i samfunnet (Vrabel 2020). Gjennom årene har det vært forskjellige skjønnhetsidealer, og folk har alltid prøvd å tilpasse seg dem, for å ikke føle seg fremmede. Nå kjemper mange mot slike idealer, men de er fortsatt i vår bevissthet. Kroppspresset gjelder begge kjønn, men preger hovedsakelig kvinner som blir tilbudt utallige måter å endre sitt utseende på. Feministen Simone de Beauvoir hevdet at verdenssynet til hver kvinne er knyttet til hennes erfaringer med egen kropp (Moi 1998). Ifølge denne påstanden bygges alle oppfatninger, valg og følelser på kvinnens eget kroppsbilde.

I min artikkel ønsker jeg å presentere en norsk dikter, Joanna Rzadkowska og analysere hennes diktsamling *Luftmensch* med fokus på kroppsligheten. Kroppen i hennes poesi tematiseres, og den gir næring til metaforer. Som kvinne og kunstner skaper Rzadkowska skarpe og tydelige bilder av sinnstilstander og følelser, blant annet av fremmedheten. Denne følelsen kan ta sitt utgangspunkt i forventninger som blir formulert i forhold til kvinner: skjønnhetsidealer og kjønnsroller, samt muligheten til å bli avvist når man ikke oppfyller dem. Dessuten, hvis en kvinne også er en utlending, har måttet lære seg språket senere og ikke er kjent med kulturen, blir denne følelsen sterkere. Rzadkowska har slike erfaringer, dermed bærer hennes fremmedhet også preg av etnisiteten. Dikteren tegner en forbindelseslinje mellom denne følelsen og bevisstheten om egen kropp ved bruk av metaforiske beskrivelser. I foreliggende artikkel skal jeg undersøke sammenhengen mellom dikterens oppfatning av egen kropp og følelsen av fremmedhet. Gjennom analysen ønsker jeg å finne ut hvilken rolle kroppen spiller i konstrueringen av den menneskelige, nærmere bestemt den kvinnelige identiteten. Kroppens rolle blir enda mer synlig hos personer som pendler mellom kulturer.

Analysen skal altså fokusere på fremstillingen av tvetydigheten ved det lyriske jegets identitet og følelsene som den innebærer. Rzadkowska ble født i Polen, men da hun var seks år, flyttet hun med familien til Kirkenes i Nord-Norge. Utenom den vanlige norske utdanningen, gikk hun også på en polsk skole.¹

¹ I intervjuet med Grzegorzewska forteller Rzadkowska at etter at hun hadde flyttet fra Kirkenes til Fredrikstad, dro hun på en lørdagsskole i Oslo annenhver uke (Grzegorzewska, Rzadkowska 2014).

Der møtte hun elever som var i en lignende situasjon, det vil si at de hadde en blandet polsk-norsk identitet. Rzadkowska kom tilbake til Polen for et par år da hun studerte på universitetet, men etterpå valgte hun å bosette seg i Norge igjen (Grzegorzewska, Rzadkowska 2014). Disse erfaringene med uavklart identitet satte preg på hennes poesi. *Luftmensch* er hennes andre diktsamling som konsentrerer seg hovedsakelig om mennesket og den menneskelige kroppen. I de følgende kapitlene skal jeg undersøke hvordan dikteren bruker disse motivene og hva er betydningen bak dem.

Det teoretiske grunnlaget

Kroppsligheten i Rzadkowskas poesi kan analyseres fra forskjellige perspektiver. Jeg velger å bruke ligvistiske teorier. Først skal jeg se nærmere på den lyriske strukturen ved hjelp av definisjonene til George Lakoff og Jerzy Ziomek. Deretter skal jeg fokusere på hovedbegrepet i min artikkelen, nemlig fremmedheten. Jeg skal finne en definisjon av dette begrepet i lys av feministen Julia Kristevas flerdimensjonelle arbeid som er forankret i den franske lingvistikken. Rzadkowskas bakgrunn har også sin betydning i analysen. Det å komme fra et annet land er knyttet til følelsen av fremmedhet; derfor skal etnisiteten også tas i betraktning som en del av begrepet fremmedhet.

For å gjennomføre analysen er det viktig å definere begrepet «metafor» først. Lakoff mener at metaforens essens er å forstå og erfare en ting ved å beskrive den med særtrekk ved en annen. Metaforer brukes for å forstå delvis noe som ikke kan forstås fullstendig. De er altså forståelsesmidler og har lite til felles med den objektive virkeligheten (Lakoff, Johnson 1988). Til samme konklusjon kommer også en polsk litteraturteoretiker, Jerzy Ziomek, som hevder at en metafor er en tilsynelatende mangelfull struktur med en skjult forbindelse mellom to begreper. Den er et felles område for to semantiske felter (Ziomek 1984). Det er imidlertid viktig å understreke at disse definisjonene gjelder også metaforer som er mer kompliserte og består av flere enn to elementer. Innenfor rammene for denne artikkelen forstår jeg metaforer som språklige strukturer. De gjør det mulig å forstå et abstrakt begrep, en situasjon, et fenomen osv. ved å beskrive karakteristiske trekk ved et annet, velkjent begrep eller et fenomen. Metaforer trenger ikke å være en sammenligning mellom bare to ting, men den kan inneholde komplekse

beskrivelser. De er brukt for å beskrive det som ikke kan beskrives og for å formidle en følelse på en indirekte måte.

Ett av områdene som Rzakowska velger å metaforisere er fremmedheten. Den kan forstås på flere måter, men i mitt resonnement skal jeg bygge på Julia Kristeva og hennes bok *Strangers to Ourselves*. Kristeva har noe til felles med Rzakowska, nemlig den uavklarte identiteten. Hun ble født i Bulgaria, men flyttet til Frankrike i løpet av doktorstudiene og har blitt oppfattet som en fransk lingvist og feminist siden. I *Strangers to Ourselves* beskjeftiget hun seg med begrepet «fremmedhet» i litteratur og historie. Hun begynner med å forklare ordet «fremmed» (*foreigner*): «the foreigner lives within us: he is the hidden face of our identity, the space that wrecks our abode, the time in which understanding and affinity founder» (Kristeva 1991), og hun tilføyer: «The foreigner comes in when the consciousness of my difference arises» (Kristeva 1991). Med utgangspunkt i hennes teorier, skal jeg forstå fremmedheten som en del av et menneske: noe man skjuler, noe som forstyrrer muligheten av å skape bånd med andre på grunn av at man ikke blir forstått. Det å være fremmed innebærer altså at man er klar over forskjeller på seg selv og folk omkring. Denne bevisstheten tvinger de fremmede til å skjule deler av sin identitet og personlighet for å tilpasse seg de andre. Dermed går følelsen av fremmedheten alltid hånd i hånd med bevisstheten, også over sin egen kropp.

***Luftmensch* – et menneske av luft. Diktanalyse**

I min analyse skal jeg dele måter å fremstille kroppsligheten på i fem motiviske hovedgrupper. Den første omfatter dikt som inneholder beskrivelser av fysiske øvelser. Etterpå skal jeg se nærmere på kategoriene som det lyriske jeget sammenligner sin kropp med, nemlig dyr, samt gjenstander og fenomener. Deretter skal jeg analysere hvordan kroppen fungerer som et verktøy til å bli kjent med verden. Til slutt skal jeg presentere dikt hvor kroppens mangler og deformasjoner blir tematiserte.

Før jeg begynner å tolke enkelte dikt, vil jeg først fokusere på tittelen til diktsamlingen. Ordet kom fra tysk og så gjennom jiddisk ble det en del av den jødiske kulturen. Først betydde det et menneske som ikke hadde en fast jobb eller inntekt. *Collins Dictionary* gir to definisjoner av ordet. I britisk engelsk betyr det «a person unconcerned with the practicalities of earning a living»,

mens i amerikansk engelsk er definisjonen slik: «an impractical, unrealistic person» (Collins Dictionary). Det er viktig å legge merke til ordets struktur. Her sammenføres ordene *Luft* (også luft på norsk) og *Mensch* (menneske). Ordet kan bety rett og slett et menneske av luft, det vil si et menneske som mangler en fysisk kropp. Ved å kombinere to velkjente fysiske fenomener, skapes det et abstrakt, men tydelig bilde av en sinnstilstand. Den impliserte følelsen er usynlighet, nærmere bestemt det å ikke bli sett av andre, altså det å bli ignorert. Tittelen antyder dermed identiteten til det lyriske jeget.

Kroppen i fysiske øvelser

Rzadkowska fremstiller bevisstheten om sin egen kropp gjennom fysiske øvelser. De er beskrevet i tre dikt: «Neonkvinner», «Treningsstudio» og «Romfart». Det lyriske jeget undersøker kroppen sin ved å røre på den. Fysiske øvelser fører ofte til smerter som er en del av bevisstheten om kroppen. I diktet «Treningsstudio» blir muskler kalt for «kjøttanker»: «Speilingen av tanker i muskler, / kjøttanker som må løses opp for å sovne.» Slik sammenlignes de med et speil hvor det lyriske jeget kan se egne tanker. Så lenge det lyriske jeget er bevisst over sin kropp, kan det ikke slappe av og sovne. Kroppen vekker uro. Diktet «Neonkvinner» fremstiller en lignende situasjon: «Øv på Shavasana. / Øv på å dø.» Shavasana er en yoga-posisjon som går ut på at man ligger på gulvet og puster. Posisjonen utføres på slutten av treningen for å hvile. I diktet blir den sammenlignet med døden. Det lyriske jeget anser altså hvilen som døden – et moment når man mister bevisstheten for evig tid.

Dette motivet gjentas også i det tredje diktet: «Romfart». Teksten beskriver bevisst pust. Det lyriske jeget gjør pusteøvelser: «Alt jeg gjør er å forstå / hva luften har imot meg.» Til slutt kveler det seg selv og så utløser besvimelse som blir sammenlignet med en romfart: «besvimer / og drømmer om luftballonger, / romskip og den salige atmosfæren / på Mars.» Det er en løsrivelse fra kroppen og en overgang til en annen verden som et vanlig menneske som regel ikke har tilgang til. Det lyriske jeget utløser besvimselen med vilje. Det viser altså at det oppfatter den som en frigjøring.

Ifølge Kristeva er bevisstheten om forskjeller mellom seg selv og de andre et element av fremmedheten. I disse diktene legger det lyriske jeget merke til forskjeller mellom sin kropp og kroppene til andre mennesker, det vil si at det blir dem bevisst. Et fellespunkt for alle de tre diktene er et ønske om

Region nordycki to obszar inspirujący i różnorodny pod względem kulturowym i językowym – co pokazują w swoich artykułach autorzy antologii. W zbiorze tekstów młodzi badacze podejmują zagadnienia między innymi z dziedziny literaturoznawstwa, językoznawstwa, nauk o kulturze i nauk społecznych. Antologia powstała jako efekt zainteresowań badawczych doktorantów, studentów i absolwentów Instytutu Skandynawistyki i Fenistyki Uniwersytetu Gdańskiego.

